

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

H-7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.
Tel.: +36 72 501-500

K A P O S V Á R I
E G Y E T E M

H-7400 Kaposvár,
Dr. Guba Sándor u. 40.
Tel.: +36 82 505-800

TÁMOP-4.1.2-08/1/B-2009-0003

Fejlesztő neve:
SZÁRAZ TAMÁS

MA szak:
Földrajztanár

Kurzus:
Innovációk a földrajz tanításában

Tanóra / modul címe:
A FORRÁSFELDOLGOZÁS TOVÁBBI LEHETŐSÉGEI

1. Az óra tartalma – A tanulási téma bemutatása:

Az előző alkalommal a földrajz órán használatos források típusaival ismerkedtek meg a hallgatók, ezúttal a forrásfeldolgozás legfontosabb lépései kerülnek terítékre. Jelen esetben nem a források sokszínűségére, hanem a bennük rejlő információk felhasználási területeire helyezzük a hangsúlyt.

2. Fejlesztendő tanári kompetenciák:

a, általános kompetenciák

A tanári kulcskompetenciák szerint a tanár szakmai felkészültsége birtokában hivatásának gyakorlása során alkalmas: *(15/2006. (IV. 3.) OM rendelet az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről)*

1. a tanulói személyiség fejlesztésére
2. tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítésére, fejlesztésére
3. a pedagógiai folyamat tervezésére
4. a szaktudományi tudás felhasználásával a tanulók műveltségének, készségeinek
5. és képességeinek fejlesztésére
6. az egész életen át tartó tanulást megalapozó kompetenciák hatékony fejlesztésére
7. a tanulási folyamat szervezésére és irányítására
8. a pedagógiai értékelés változatos eszközeinek alkalmazására
9. szakmai együttműködésre és kommunikációra
10. szakmai fejlődésben elkötelezettségre, önművelésre

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség

ÚMFT infovonal: 06 40 638 638
nfu@meh.hu • www.nfu.hu

Befektetés a jövőbe

b, szaktanári kompetenciák:

A tanári mesterképzési szak képzési és kimeneti követelménye

(www.nefmi.gov.hu/felsooktatas/kepzesi-rendszer/tanar-szak-kkk-100611/77. oldal)

A földrajztanár

1. rendelkezzen széles körű, a többi tantárgy tanulásában és a mindennapi életben hasznosítható földrajzi-környezeti tájékozottsággal, valamint biztos és átfogó topográfiai ismeretekkel; továbbá kronologikus szemlélettel, problémamegoldó gondolkodási képességgel, igazodjon el a földrajztanításban alkalmazott nagyságrendek között;
2. rendelkezzen komplex látásmóddal, amely magában foglalja a természeti, a társadalmi-kulturális és a gazdasági környezetet, valamint a lokális, a regionális és a globális szemléletű földrajzi és környezeti gondolkodást;
3. rendelkezzen vizuális intelligenciával;
4. rendelkezzen környezeti intelligenciával, a környezeti elemek felismerésének és kategóriákba helyezésének, valamint a környezeti elemek közti kapcsolatok felfedezésének képességével;
5. rendelkezzen a tudatos és értékelvű gondolkodás képességével, a jövő iránt való elkötelezett magatartással, és a fenntartható fejlődés iránti felelősséggel. Ismerje és alkalmazza nevelő-oktató munkájában a fenntarthatóságra nevelés pedagógiájának interaktív, képességfejlesztő módszereit;
6. legyen képes folyamatosan felhasználni, tudásrendszerében alkalmazni, új logikával integrálni a földrajzi tudományágak, valamint a rokon- és társtudományok ismeretanyagát;
7. képes legyen arra, hogy életvitele a környezettudatos magatartása mintáját adja a tantestületben és a tanítványai között;
8. legyen képes az iskolai környezeti nevelési programok elkészítésére és a tantestület bevonásával történő megvalósítására; tantárgyi program készítésére, a tananyag feldolgozása során pedig a haza- és Európa-centrikus szemléletmód érvényesüljön;
9. építse a földrajztanítás-tanulás folyamatát részben az elektronikus kommunikációs, információs technikák alkalmazására, amely lehetővé teszi a világ egészének és egyes régióinak bemutatását, a természeti és társadalmi aktivitást és a közöttük lévő kölcsönhatások számtalan aspektusát. Kapjon helyet az általános iskolai, de különösképpen a középiskolai földrajzoktatásban a hálózat-alapú tanulási környezetekre épülő tanulás, a vizuális prezentációs technikák, a GIS alkalmazása;
10. ismerje és munkája során tudatosan alkalmazza majd a tanulói személyiség

egészenek fejlődését szolgáló tevékenységterületek: a szociális és társadalmi kompetenciák, a társadalmi érzékenység, a nyitott, befogadó és empátikus személyiség kialakításának, a társas aktivitás fejlesztésének módszereit;

11. rendelkezzen az új típusú tanári attitűddel, a tanulási folyamatot irányító, segítő, támogató és innovatív pedagógusként tevékenykedjen;

12. legyen képes erősíteni az iskolai életben a földrajz sokféle és egyre inkább fontossá váló tartalmi, szemléleti, viselkedésmódbeli érték- és mintaközvetítő szerepét, kialakítani a tanulóknál – más szaktanárokkal együttműködve – a környezet iránti érzékenységet és a környezettudatos magatartást.

3. Előfeltételek / előfeltétel tudás:

Az órán résztvevő hallgatók legyenek tisztában az alábbi fogalmakkal és eljárásokkal:

- grafikon készítése
- oszlop- és kördiagram készítése
- adatsorokból tendenciák és következmények meghatározása
- a földrajz érettségi vizsga tartalmi követelményei.

4. Eszközigény:

A feladatok során 8 darab nagyobb méretű papírra (a háztartási csomagolópapír tökéletes erre a célra) és 8-10 darab vastag filctollra., a táblai rajzhoz pedig fehér és színes krétára lesz szükség. A **megjegyzések a feladatokhoz** című részben találjuk majd meg a felhasználható forrásokat. Természetesen használhatunk más, a bemutatottaktól eltérő forrásokat is. A filmek vetítése internetet, számítógépet és projektort igényel.

5. Szakmódszertani óravázlat:

R

1.

Magyarország demográfiai sajátosságai címmel a hallgatók készítsenek egy pókhálóábrát a táblára. Írjuk fel a tábla közepére a címet, majd a hallgatók egyesével menjenek a táblához és írják fel azt a gondolatot ami erről az eszükbe jut. Ha már mindenki volt a táblánál, akkor kezdjünk új kört, most már egy más színű krétával. Egészen addig folytatódjon a felírás, ameddig van új ötlet. Pókhálóábra készítésénél nem kell jelölni a gondolatok közti kapcsolatokat, azonban minden hallgató próbálja meg elmagyarázni a többieknek, hogy miért pont ebben a sorrendben írta fel a megjegyzéseit a táblára. Melyek voltak önállóak a

gondolatok, és melyeknél kapott ötletet egy már felkerült gondolat révén? A feladat során így összehasonlíthatóvá válik az egyéni és a közös munka.

2. 🧑🧑🧑

Az előző órán elkészítettük a forrásfeldolgozás 5 pontos kódexét. Nézzük meg, hogy az 5 pont közül mindegyiket megtartanánk-e? Melyiket cserélnénk ki, mire cserélnénk és miért tennénk ezt? Ezekre a kérdésekre keressünk válaszokat! Hasonlóan az előző feladathoz keressünk magyarázatot arra, hogy miért fontosabbak az új pontok!

J

3. 🧑🧑🧑

A megjegyzések a feladatokhoz című részben található forrás a történelemórán zajló forrásfeldolgozás módszertani lépéseit írja le. A feladat összetett. Először is osszuk a hallgatókat 4 csoportra. A csoportok feladata az lesz, hogy a forrásfeldolgozás 4 fázisát külön-külön dolgozzák fel, és tanítsák meg a többieknek. A feldolgozáshoz 10 percet, a megtanításhoz pedig maximum 3 percet kapnak a csapatok. Ezt követően nézzük meg, hogy milyen kapcsolat lehet a két tantárgy forrásfeldolgozó eljárásai között. Ezt a feladatot közösen egy táblázat segítségével végezzük el, a táblázat egyik oszlopába a hasonlóságokat, a másikba a különbségeket írjuk!

4. 🧑🧑🧑

Az órához kapcsolódik egy három részletből álló film is, melynek hanganyaga hiányzik. Osszuk három csoportra a hallgatókat, akiknek az lesz a feladata, hogy készítsék el a három filmrészlet hiányzó hanganyagát. Mind a három csoportnak mind a három különböző filmrészlethez el kell készítenie a kommentárt. A kommentárok bemutatásánál játszunk le újra a filmet. A feladat célja, bemutatni azt, hogy:

- mennyire sok rejtett információt tartalmazhat egy forrás,
- a kiragadott részletek félrevezethetők lehetnek.

5. 🧑🧑🧑

A közép- és emeltszintű földrajz érettségi során gyakran találkozunk forrásokkal szöveges és táblázatos formában egyaránt. Az érettségiző diákok feladata általában szövegből táblázat, táblázatból pedig grafikon készítése. A feladatok egy része a feltüntetett adatok alapján tendenciák, következtetések levonását is kéri. A megjegyzések a feladatokhoz című részben található 2. forrás két táblázatot és egy szövegrészletet tartalmaz. Osszuk a hallgatókat három csoportra. Ezt követően pedig sorsolással döntsük el, hogy melyik csapat melyik forrást kapja.

A forrásokhoz tartozó feladatok:

- Légszennyező anyagok kibocsátását taglaló táblázatból emeljük ki egy szennyező anyagot, és a hallgatók ábrázolják grafikonon az 1990 és 2009 közti időszakban az alakulását.
- A Magyarország külkereskedelmi termékforgalmát mutató táblázatból válasszunk ki két esztendő-t és oszlopdiagramon ábrázolják a külkereskedelmi irányokat.
- Magyarország népességének vallási megoszlása című forrásból a hallgatók készítsenek kördiagramot.

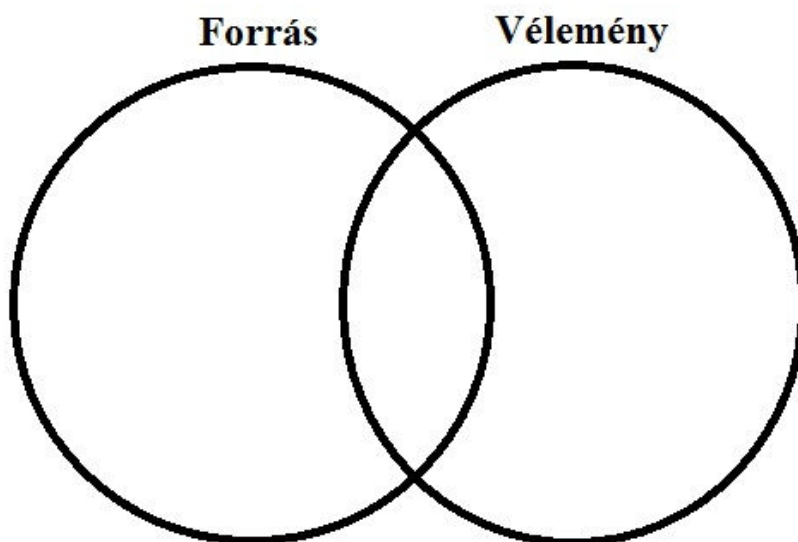
A vallási megoszláshoz tartozik egy térkép, amelyhez a hallgatók közösen fogalmazzanak meg kérdéseket, esetleg önálló feladatokat!

A grafikonok és diagramok elkészítése után beszéljük át közösen, hogy az adott forrásokat hogyan másképpen ábrázolni. Az első két táblázat esetén melyik lenne az az ábrázolási mód, amellyel tendenciákat is leolvastathatnánk az érettségire készülőkkel?

R

6.

Minden hallgató önállóan készítsen egy két halmazból álló Venn-diagramot, ahol az egyik halmaz jellemzője a forrás, a másiké pedig a vélemény.

Mindenki önállóan keressen olyan gondolatokat és helyezze el diagramba, amelyek vagy

mind a két jellemzővel kapcsolatban állnak, vagy kizárólag csak az egyikkel illetve a másikkal. A hallgatók a megoldásaikat később közösen beszéljék is meg!

7.

Készítsünk kilépőkártyát!

A hallgatók válaszoljanak az alábbi kérdésekre!

- Mi a véleményed a forrásfeldolgozás fejlesztő szerepéről?
- Milyen előnyös és hátrányos jellemzői lehetnek a forrásfeldolgozásnak?
- Mely témák feldolgozásánál alkalmaznád?

6. Megjegyzések a feladatokhoz:

Forrás

„Milyen lépésekből áll a forrásfeldolgozó munka?

Az alábbiakban egy négylépcsős *algoritmust* (forgatókönyvet) közlünk, amely a történelmi *forrásfeldolgozás* technikáinak elsajátíttatását segíti. E szerint az algoritmus szerint a történelmi források feldolgozása négy fázisból áll:

- pre-analitikus fázis;
- analitikus fázis;
- szintetikus fázis;
- poszt-szintetikus fázis.

3.1. A forrásfeldolgozó munka *pre-analitikus* fázisa

a) A forrásokat célszerű kérdésalkotó feladattal kezdeni. Mivel a kérdések feltevéséhez nem szükségesek ismeretek a konkrét történelmi jelenségről, ezért ezek a kérdések tartalmilag kontextuális kérdések, technikailag pedig az a feladatuk, hogy a tanuló rutinszerűen szokjon hozzá a történelmi adatokra, tényekre, fogalmakra való rákérdezéshez. A ki?–mit?–mikor?–hol?–milyen körülmények között? kérdéscsoport klasszikusnak számít a történelmi heurisztikában.

A kérdésalkotó feladatok két pedagógiai állításból indulnak ki. Egyrészt abból, hogy a tanulás folyamatában a *helyes kérdéseknek* legalább olyan nagy a jelentőségük, mint a helyes válaszoknak. Másrészt abból, hogy a tanulókat meg kell tanítani arra a képességre, hogy történelmi jelenségekkel kapcsolatos kérdéseket tudjanak föltenni. Az a cél, hogy a

tanulóiban kialakuljon egy jellegzetes történelmi *kérdésfeltevési technika*, azaz egyfajta rutin. Hosszabb távon és szélesebb értelemben ez ahhoz az értelmi képességhez vezethet, hogy a tanulók gondolkodó emberként a világ dolgairól csak releváns kérdések föltevése után adjanak válaszokat.

A kérdésalkotó technika legmagasabb szintje, ha a tanulónak bármely konkrét forrás esetén nemcsak generális kérdések jutnak az eszébe (pl. Kinek a neve szerepel a levél végén? Milyen dátummal van a feljegyzés ellátva?), hanem a forrás (pl. a konkrét korszak vagy helyszín) tekintetbe vételével azt is megkérdezi, milyen *egyéb körülmények* alapján ismerjük az adott történelmi jelenséget, eseményt, személyt stb. Ilyen típusú egyéb kérdések: Hány ember vett részt egy bizonyos eseményen? Készült-e az eseményről feljegyzés, fénykép, tévé- vagy hangfelvétel? stb.

b) A *képi források* elemzésekor különösen fontos a pre-analitikus fázis. A történelmi értékű képi információk dekódolása (megfejtése) és interpretációja (értelmezése) nemcsak azért problematikus, mert azok erősen függenek a régi idők kultúrkörnyezetétől, hanem azért is, mivel a képeken látható jelenségeket igen gyakran befolyásolják, esetenként egyenesen meghatározzák a képen *nem látható dolgok*. Érdeemes tisztázni a képi forrás *esztétikai* szempontjait. Pl. Milyen a kép perspektívája? Béka- vagy madárperspektívából látjuk a jelenetet?

Szükség lehet a képi forrás *történelmi környezetének (kontextus)* tisztázására. A pre-analitikus fázis néhány tipikus *hívómondata*: Melyik történelmi korszakhoz köthető a kép? Melyik korszak stílusjegyeit viseli magán az adott festmény? Mi minden utal a korszakra? Mi utal a kép földrajzi származására? Milyen művészeti eljárások fedezhetők fel rajta (pl. elnagyolás, gúny, neveltségessé tétel, drámai hangulat stb.)? A „láthatatlan” ismeretek nélkül a képi forrásokat gyakran lehetetlen elemezni. Főként akkor, ha az esztétikai és a kontextuális szempontok összekeverednek. Pl. plakátok elemzésekor lényeges tisztázni, hogy művészi, kereskedelmi vagy politikai célú plakáttal van-e dolgunk, hiszen ez mind a kivitelezést, mind a plakát tartalmát befolyásolja.

c) A pre-analitikus fázis lezárása a feltett kérdések nyilvános, lehetőleg *csoportos megválaszolása*. Saját kérdéseik alapján a tanulónak immár képük van a forrás keletkezésének *külső szempontjairól* (pl. a szerző kiléte, a forrás keletkezésének időpontja, a forrás rendeltetése). A kérdésekre kollektívan, tanári segédlettel adott válaszok (vagy csak tippek) pedig előre vetítik az összefüggések igényét, és megalapozzák a mélyebb történelmi elemzést (analitikus szakasz).

3.2. A forrásfeldolgozó munka *elemző* fázisa (*analízis*)

A forrásfeldolgozó munka elemző fázisa a forrásokhoz csatolt *kérdések és feladatok* által valósul meg. Az analízis általában két nagyobb kérdés- és feladatcsoportot foglal magában: a forrás *típusát* firtató kérdéseket és feladatokat, másrészt a forrás *tartalmát* elemző kérdéseket és feladatokat.

a) Az analízis *explicit irányultságú*. Ez azt jelenti, hogy ebben a fázisban olyan tudás megfogalmazását lehet elvárni a tanulóktól, amely tudás a forrásban *láthatóan és kifejtve* (explicit módon) benne van.

Az explicitég nyilvánvaló a *tárgyi* és a *képi* források analitikus feldolgozásakor. Pl. egy osztály elé kitett tárgy vagy vizuális forrás megfigyeltetésekor és aprólékos leírásakor a tanulóknak azt kell megfogalmazniuk, *amit látnak*, mint pl. a tárgy színe, mérete, formája, és nem azt, hogy mire használták vagy ki festette stb. (ez ugyanis már implicit tudás volna).

Az *írott források* elemzésekor sokszor nehéz elválasztani egymástól az explicit és az implicit tudást. Ebben a munkafázisban igyekezni kell a szöveggel kapcsolatban objektívan megválaszolható kérdéseket és feladatokat adni. Ez azt jelenti, hogy a kérdések és feladatok megoldása az írott forrásban ténylegesen, konkrétan és (általában) egyértelműen benne van. *Tipikus kérdései és feladatai:* Találjátok meg...!, Húzzátok alá...!, Jelöljétek meg...!, Satírozzátok be...!, Írjátok ki...!, Írjátok be a mellékelt táblázatba...! stb.

b) Komoly kihívás annak megtanulása, hogy az analízis során *figyelmelen kívül kell hagyni* a forrással kapcsolatos más (előzetes, feltételezett, fölösleges stb.) ismeretet. A célzott elemző munka jellemző feladatai „A forrás alapján vagy a forrásból kiindulva...” kezdetű feladatok, amelyek külön hangsúlyt helyeznek arra, hogy a feladatot a forrásból kiindulva kell és lehet megoldani. A forráshoz való ragaszkodásnak – az elemzés szintjén – több értelme és oka van. Egyrészt nem lehetséges továbbmenni a forrás tartalmához, tehát az értelmezés fázisához, amíg a tanulók nem *vizsgálták meg magát a forrást*. Másrészt az analízis szimulálja a történelmi kutatómunkát, mivel elemző munkája során a történész is először a forrásban benne lévő (explicit) információkat látja; azok kritikája, interpretációja, magyarázata csak ez után következik.

c) A *kép mint forrás* elemzése lényegében a kép „működési mechanizmusának” végigkísérését jelenti.

- A képi források sokszor szöveges feliratokat (pl. címet, aláírást) tartalmaznak; ezek felismerésére, elolvasására figyelni kell.
- Meghatározandó a kép típusa (pl. alaprajz, festmény, portré).
- A képzőművészeti alkotások (pl. csatakép) rengeteg *apró információt* tartalmazhatnak, amelyeknek már a megfigyelése is gondot okoz, nemhogy a látottak értelmezése.

- A történelmi rajz vagy karikatúra (a képzőművészeti technika jellegéből adódóan) erősen *redukál*, vagyis csak pár jellemző vonást emel ki. Miközben a kiemelés megkönnyíti a kép felfogását, az elemző hajlamos megfeledkezni a kép elfogultságairól, tudniillik arról, hogy az ilyen képi forrás rendszerint erősen szubjektív: leegyszerűsít(het), felnagyít(hat), eltúloz(hat), azaz torzít(hat)ja a valóságot.
- Egyes képi források elemzésének legjobb útja a *reprodukálás*. Jellemzően ilyenek az alaprajzok, tervrajzok, sémák. Pl. James Watt univerzális gőzgépének működési elve viszonylag könnyen átlátható, ha azt a tanulók saját maguk lerajzolják, és feliratokat készítenek a működésről.

Egyes tanulócsoportok számára nagy segítség lehet, ha ún. *kérdéskártyákkal* segítjük őket a képelemzésében. A kártyákon szerepelhet pl.: Mit láttok? Mi mihez hasonló a képen? Mit látnátok, ha a helyszínen lennétek? Mit hallanátok? Milyen szagokat, illatokat éreznének, ha ott lennétek? Az efféle kérdéskártyák képesek motiválni a gyengébben teljesítő tanulókat is. Ugyanakkor minden tanulót segíthetnek abban, hogy a tananyagot az érzékszervekkel észlelhető szintre szállítsuk le, így téve a térben és időben távoli történelmi eseményeket könnyebben el- és befogadhatóvá.³

A statikus *arckép* (portré) is használható feldolgozandó forrásként. Képaláírás (születés-halálozás), rövid életrajz készíthető hozzá. Élettörténet íródhat hozzá (fiktív vagy nem fiktív); az élettörténetet írhatja a tanuló a mai történelmi tudás szerint, de írhatja az ábrázolt személy vagy annak egy ellenfél kortársa szempontjából is. Személyes beszámoló íródhat hozzá (pl. „Amikor ez a kép rólam készült...”). Képrendelés leírása csatolható hozzá, kiegészítve olyan fiktív levelezéssel, amely az alkotó és a megrendelő között történhetett volna (pl. mit fejezzen ki, milyennek mutassa őt; egy eseményből a festő mit mutasson meg és mit ne).

A képek mint források ilyen feldolgozása *nem egyszerűen játék*. Sokkal inkább tekinthető a korszerű forrásfeldolgozás olyan technikájának, amely a történelem konstrukciós–dekonstrukciós–rekonstrukciós technikáit ülteti át a gyakorlatba, azon belül is főként a többszemponúságot alkalmazza.

d) A *statisztikai* jellegű források: statisztikai táblázat, kördiagram, oszlopdiagram, vonalas grafikon elemzésekor érdemes figyelembe venni néhány állandó tényezőt. A statisztikák rendszerint *tömeges jelenségeket*, nagy társadalmi vagy gazdasági folyamatokat fogalmazznak meg. Elemzésük során kulcsmozzanat nemcsak az érintett történelmi korszak azonosítása, hanem *címük és földrajzi érvényességük* megállapítása is. Itt mondjuk el, hogy noha a történelmi forráselemzés kapcsán nem kérhetők számon bonyolult matematikai feladatok, a legalapvetőbb négy számtani művelet mellett bizonyos összetettebb műveletek ismerete (pl. százalékszámítás, hossz-, terület- és tömegmértékek kiszámítása) nélkülözhetetlen az

alaposabb elemzéshez.

A statisztikai táblázat, grafikon stb. feldolgozása alapvetően két módon történhet:

- Az egyik módszer a *vizualizáció*, melynek során a szöveggént vagy számok formájában megfogalmazott tudást tartalmat a tanulónak kell képpé, grafikonná alakítania (pl. a megadott vagy kikeresett adatokat be kell írnia a vízszintes és függőleges egyenessel határolt grafikonba).
- A másik módszer a *verbalizáció*, melynek során a tanulónak a grafikonon ábrázolt képi jeleket, számokat kell szóvá alakítania, szóban megfogalmaznia.

e) Az analízist célszerű egynél több forrás feldolgozásával végrehajtani, mivel a források típusjegyei nyilvánvalóbbak, ha azokat valamihez képest, valamivel összehasonlítva lehet megfigyelni (*komparatív elemzés*). Pl. „Hasonlítsátok össze a két olvasott véleményt!” Képi források esetén az összevetés történhet, pl. ugyanazon bútordarab, fegyver vagy épület különböző korból származó képe alapján. A komparáció mint módszer egyúttal érv ahhoz is, miért kell törekedni, hogy a tankönyv egy-egy történelmi jelenséghez több forrást közöljön és dolgoztasson fel.

3.3. A forrásfeldolgozó munka összegző fázisa

a) A forrásfeldolgozás összegző fázisa a forrás *minőségi értékelését* jelenti: bírálatot, igazolást, cáfolatot, a jelenségeket kiváltó okok csoportosításának képességét, az eseményekből fakadó következtetések megfogalmazását stb. *Tipikus kérdései és feladatai:* Értelmezzétek...!, Kinek a szemszögéből íródott a dokumentum? Hogyan befolyásolhatta a szerző személyes álláspontja vagy elfogultsága a forrás hitelességét? Mely pontokon és kivel szemben elfogult...? Milyen általános következtetést lehet levonni...? Ide tartozhatnak a Válasszátok ki...! típusú feladatok is, különösen, ha a döntéshez a tanulónak érvet (*argumentum*) kell csatolniuk. Az összegzés igényli, hogy a tanuló a forrás alaposabb ismeretében (mintegy *nagyobb távolságból*) képes a forrásra és annak történelmi környezetére kitékinteni. Ez a fázis összefügg az *interpretációs technikák* mint képességek gyakoroltatásával is. Megjegyezzük, hogy jellemzően összegző jellegű feladatokat szokott tartalmazni az érettségi, annak mind szóbeli, mind írásbeli része.

b) Mivel a *képi források* rendszerint erősen függenek a történelmi kontextustól, célszerű, hogy elemzésükre és összefoglalásukra ne korábban, hanem csak a tanulók tudásának szintetizáló fázisában, a képet körülvevő történelmi események ismeretében kerüljön sor. Jellemző kérdések, amelyek csak az ábrázolt esemény történelmi kontextusának ismeretében válaszolhatók meg: Milyen történelmi eseményre utal a kép? Mit akart kifejezni az alkotó? stb. A történelmi értékű képi információk mai *dekódolása* (megfejtése) és *interpretációja*

(értelmezése) nemcsak azért problematikus, mert függenek a régi idők kultúrkörnyezetétől (pl. nagyon nehéz érteni régi korok képi vicceit), hanem azért is, mert a képek sűrítenek, azaz a történelmi tudást sűrített nyelvezetbe (szimbólumokba, allegóriába) csomagolják. Ezért is különösen fontos a képi források esetén a pre-analitikus fázis.

3.4. A forrásfeldolgozó munka *poszt-szintetikus* fázisa

a) A poszt-szintetikus munka egyik konkrét formája a *véleménynyilvánító kérdés és feladat*. Véleménynyilvánításra főleg azok a források alkalmasak, amelyek *személyes* véleményt, érzést, szubjektív álláspontot tükröznek. Másként fogalmazva: az objektív tényeket közlő források, vagy a teljesen egyértelmű, ingerszegény források nem alkalmasak rá, hogy vitát generáljanak, de még csak arra sem, hogy véleményt váltsanak ki a tanulókból. Jellemző feladatmondata: „Válaszolatok tudásotok és érzéseitek alapján...!”

A véleménynyilvánító kérdések és feladatok során a pedagógus lehetőleg ne nyilvánítson véleményt, *ne foglaljon állást*, különösen előzetesen ne. A tanulók nyilatkozzanak meg, és a pedagógus felelőssége, hogy ehhez a feltételeket, motivációt megteremtse. Természetesen megtörténhet, hogy a tanulók kimondottan igénylik a pedagógus állásfoglalását, vagy hogy a pedagógusnak etikai-erkölcsi okokból kötelező állást foglalnia (pl. rasszista megnyilvánulások esetén).

b) A források feldolgozását követő másik poszt-szintetikus módszer a *vita*. A pedagógus felelőssége, hogy a vitát valóban a vita műfajának megfelelő mederben tartsa. Kielezett helyzetekre kerülhet sor, ha a tanulók véleménye – normái, attitűdjei, értékei – nagyon *eltérnek* egymástól.

c) Az iskola olyan nevelési intézmény, ahol a tanulóknak nemcsak ismereteket, hanem normákat, attitűdöket és értékeket is közvetítünk. Az *attitűdök* annak belátását jelentik, hogy a történelemben egyes személyek hogyan cselekedtek, hogyan éreztek és gondolkodtak. Az *értékek* azokat az erkölcsi-etikai szabályokat jelentik, amelyeket egy közösség a magáénak vall. Ilyen pl. a becsületben, az igazságosságban, a kölcsönös tiszteletben való hit, amely értékeket senkinek sincs joga megkérdőjelezni. Szakmailag nem mindig adott – a történettudomány ismereteiből nem mindig következik –, hogy egy történelmi jelenségben *tanulság* rejlik. Rejtve vagy nyíltan, de a történelmi attitűdök iskolai vizsgálata befolyásolja, hogy a tanulók hogyan reagálnak később egyes történelmi dimenziójú szituációkra, pl. a politikai folyamatokra, a halálbüntetés kérdésére stb.”

<http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2011/03/vajda-barnabas-forgacsok-egy-uj-tortenelemdidaktikabol-ii-a-forrasfeldolgozo-munka-didaktikaja-es-metodikaja-%E2%80%93-02-01-03/>

2. forrás:

a) Légszennyező anyagok kibocsátása (1990-2009)

Megnevezés	1990	2000	2003	2005	2006	2007	2008	2009
Kén-dioxid								
összesen	1 010	486	374	129	118	84	88	80
ebből: hőerőművekből	423	383	226	20	10	10	10	10
Nitrogén-oxidok								
összesen	238	186	186	204	208	190	183	167
ebből: közlekedésből	116	110	114	135	142	123	117	105
Szilárdanyag								
összesen	205	129	125	90	83	60	64	80
ebből: lakosságtól	75	27	36	46	40	18	21	32
Szén-monoxid								
összesen	997	633	597	565	504	406	368	309
ebből: közlekedésből	568	436	436	397	358	321	278	221
Illékony (nem metán) szerves vegyületek								
összesen	150	173	155	177	177	148	141	128
ebből: közlekedésből	73	61	57	59	60	58	51	42
Metán								
összesen	558	457	453	430	424	418	408	400
ebből: hulladékkezelésből	147	173	176	176	174	172	169	165

http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ua002.html

b) A külkereskedelmi termékforgalom dollárban, országcsoportok szerint (2003–2006)

Év	Európai Unió (EU-25)	Európai Unió kívüli országok	Összesen	Ebből			
				EU15	Új EU tagok (EU 10)	ázsiai országok	amerikai országok
Behozatal, millió USD							
2003	36 291	11 384	47 675	32 170	4 121	4 784	925
2004	43 275	16 974	60 249	37 700	5 575	8 693	1 315
2005	44 871	21 049	65 920	38 254	6 617	11 100	1 530
2006	52 455	24 524	76 979	43 891	8 563	12 096	1 621
Kivitel, millió USD							
2003	34 910	8 098	43 008	31 669	3 241	1 697	1 585
2004	44 143	11 326	55 469	39 305	4 838	2 416	1 984
2005	47 550	14 722	62 272	40 750	6 799	2 984	2 291
2006	55 096	18 960	74 056	45 417	9 679	3 905	2 509

http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qkt005.html

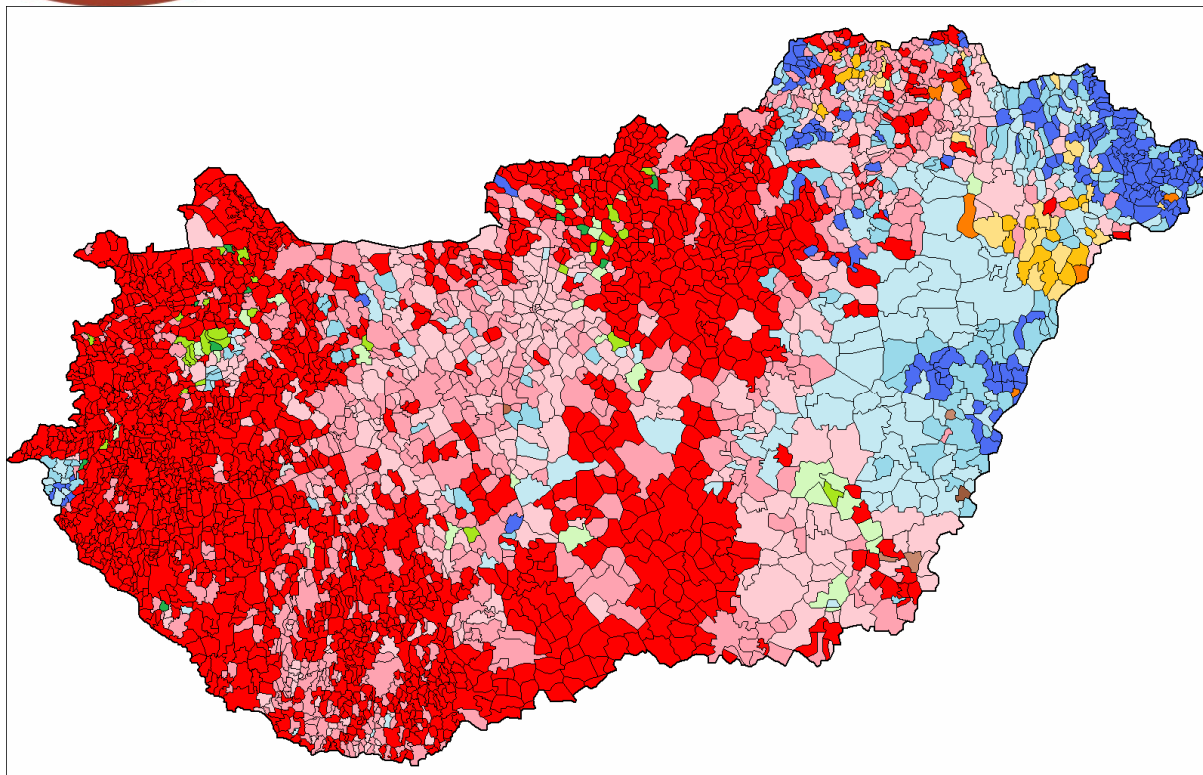
c) Magyarország népességének vallási megoszlása

„A legutóbbi népszámlálás adatai alapján (2001) Magyarországon a lakosság túlnyomó többsége – közel háromnegyede - kötődik valamelyik vallási felekezethez. A legnagyobb vallásnak Magyarországon a kereszténység számít (74,4%). A római katolikusok aránya (51,9%), míg a görög katolikusok (2,6%) főleg észak-kelet Magyarország egyes településein alkotnak többséget. A fővárosban és az ország keleti részén népes protestáns közösségek is élnek, főleg reformátusok (15,9%) és evangélikusok (3%). Az ortodox kereszténység inkább az országban élő egyes nemzeti kisebbségek (románok, szerbek, ukránok) felekezetének számít, de számuk elenyésző az egész lakossághoz képest (0,1%). Szerte az országban számos egyéb kisebb keresztény egyházi közösség működik (arányuk összesen 0,8%). Zsidó vallási közösségek főleg Budapesten és a vidéki nagyvárosokban élnek (0,1%). Jelentős a száma azoknak is Magyarországon, akik vallási hovatartozásukat illetően nem kívántak válaszolni (10,1%). Felekezeten kívülinek az ország lakosságának 14,5%-a vallotta magát.”

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g>

A forráshoz tartozik az alábbi térkép is.

A legnagyobb vallásos közösségek a magyarországi településeken, 2001. Készült a KSH 2001-es népszámlálási adatai alapján

Jelmagyarázat:

Vallási közösség	Római katolikus	Görög katolikus	Evangélikus	Református	Egyéb
50% alatt					
50 - 66,6% között					
66,6% fölött					

A kép forrása:

[http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=F%C3%A1jl:Vall%C3%A1si_k%C3%B6z%C3%B6ss%C3%B6ss%C3%A9gek_Magyarorsz%C3%A1gon.png&filetimestamp=20090329141831](http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=F%C3%A1jl:Vall%C3%A1si_k%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gek_Magyarorsz%C3%A1gon.png&filetimestamp=20090329141831)

7. Fejlesztő értékelés:

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

H-7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.
Tel.: +36 72 501-500

K KAPOSVÁRI
E G Y E T E M

H-7400 Kaposvár,
Dr. Guba Sándor u. 40.
Tel.: +36 82 505-800

TÁMOP-4.1.2-08/1/B-2009-0003

A forrásfeldolgozás a tanulók és a pedagógus munkáltató, cselekedtető, foglalkoztató jellegű közös munkája. A feladatok legfőbb célja az együttműködés, a közös gondolkodás és az alkotó munka. A mélységi forrásfeldolgozás, az egyéni forrásgyűjtés a kutatómunka legfontosabb része. Ennek az elsajátításában segíthet az időben elkezdett forrásfeldolgozó munka.

8. Felhasználható irodalom:

PETHÓNÉ NAGY Csilla: Módszertani kézikönyv, Budapest, Korona Kiadó, 2005.
JUHÁSZ Orchidea – MURVAINÉ ÁDÁM Anetta: Tevékenység-központú pedagógiák, Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, 2008.

Internetes források

1. www.nefmi.gov.hu/felsooktatas/kepzesi-rendszer/tanar-szak-kkk-100611/77. oldal
2. <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2011/03/vajda-barnabas-forgacsok-egy-uj-tortenelemdidaktikabol-ii-a-forrasfeldolgozo-munka-didaktikaja-es-metodikaja-%E2%80%93-elmélet-02-01-03/>
3. http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ua002.html
4. http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qkt005.html
5. <http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g>
6. http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=F%C3%A1jl:Vall%C3%A1si_k%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gek_Magyarorsz%C3%A1gon.png&filetimestamp=20090329141831

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség

ÚMFT infovonal: 06 40 638 638
nfu@meh.hu • www.nfu.hu

Befektetés a jövőbe

Új Magyarország
FEJLESZTÉSI TERV